

۱۳۹۶

پنج کنج مبارک

مولف: تہمین ربیعی

۱۳۹۶

سرشناسه: ربیعی، حسین، ۱۳۴۸-

عنوان و نام پدیدآور: پنج گنج مبارک / مولف حسین ربیعی -

مشخصات نشر: تهران: اندیشه دانش ۱۳۹۶

مشخصات ظاهری: ۱۰۸ص:

شابک: ۸- ۶- ۹۸۰۰۵-۶۰۰-۹۷۸ قیمت: ۱۲۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: نمایشنامه عروسی فارسی

موضوع: خیمه شب بازی -- ایران

موضوع: نمایش های عروسی -- ایران

رده بندی کنگ: ۱۳۹۰ ر ۲ ۹ الف / ۱۹۷۸ PN

رده بندی دی.بی. ۹۵۵ ۷۹۱/۵۲

شماره کتابشناسی ملی: ۴۸/۴۱۶

عنوان: پنج گنج مبارک

مولف: حسین ربیعی

ناشر: اندیشه دانش

صفحه آرا: انتشارات اندیشه دانش

طرح جلد: ندا جورابچی

چاپخانه: نارنجستان

سال نشر: ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه شابک: ۸- ۶- ۹۸۰۰۵-۶۰۰-۹۷۸

قیمت: ۱۲۰۰۰۰ تومان

حق چاپ و نشر برای انتشارات اندیشه دانش محفوظ می باشد، هر گونه تکثیر و کپی غیر مجاز، پیگرد قانونی دارد.

تهران: میدان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - بعد از تقاطع وحید نظری - ساختمان فروردین - پلاک ۲۸۶، طبقه دوم - واحد ۷ تلفن مرکز پخش: ۰۹۳۰۶۷۶۲۹۵۳-۵۵۰۳۲۲۰۸

فهرست مطالب

مقدمه	۵
فصل اول: بارگاه سلیم خان	۹
فصل دوم: ازدواج پر ماجرا	۲۵
فصل سوم: جدایی مبارک از ستاره	۴۷
فصل چهارم: روع بزرگ مبارک	۵۹
فصل پنجم: قصه شیر عرو سک‌ها	۸۵

www.ketab.ir

خیمه‌شب بازی نمایشی برای همگان

از زمان دقیق پیدایش خیمه‌شب بازی، مشهورترین و رایج‌ترین نمایش عروسکی ایران، اطلاع زیادی در دست نیست. اما از قرن یازدهم میلادی به بعد در شعر شاعران ایرانی، اشاره به این نمایش‌ها می‌شود. بنا براین می‌توان برای نمایش خیمه‌شب بازی حداقل قدمتی حدود ۹۰۰ سال اٹل کرد.

به‌نظر می‌رسد صدها سال پیش مسافران ایرانی در هند بازی‌های عروسکی آن دیار را دیدند و پسندیدند و برخی عروسک‌های آنان را (بیش‌تر از بمبئی) با خود به جنوب ایران آوردند. عروسک‌های هندی به نسبت احتیاج داستان‌های عروسکی ایرانی و نیز به دلیل عدم آشنایی خیمه‌شب بازان ایرانی با روش اجرای این عروسک‌ها، تغییراتی پیدا کرد و بسیار ساده‌تر شد. چهره‌سازی و لباس، ایرانی شد و عناصر حرکتی محدودتر.

خیمه‌شب بازی نمایشی سیار بود و همین ویژگی باعث شد که انواع تازه‌ای بیابد و هر نوع صورت و نام تازه‌ای پیدا کند: بازی خیال، خیمه سایه گردان، پنج پهلوان کچلک، شب‌بازی یا خیمه‌شب بازی، خُم بازی، جی جی وی جی و ...

"پهلوان کچلک" همان است که ما امروزه خیمه‌شب بازی می‌خوانیم که در آن داستان‌های مختلفی از قهرمانان مختلف هم‌چون پادشاه سلیم و پهلوان پنبه و غیره نشان می‌داده‌اند. عروسک‌های این بازی نامحدود بود ولی قهرمانان اصلی این پنج تن بوده‌اند:

پهلوان کچل، خوند، زن یا بی بی، رستم و دیو. این نمایش در روز و در هوای آزاد اجرا می شد و گاه سه ساعت طول می کشید.

خیمه شب بازی شکل دیگری بود که شب ها و در خیمه ای که در دو طرفش دو چراغ روشن بود، نمایش داده می شد و گاه پیش از غروب تا سپیده دم ادامه می یافت. صحنه صندوقی بود که یک طرف آن به طرف تماشاچیان باز بود و سه طرف دیگرش اطاقی را نشان می داد. صندوق در خیمه بود و نمایش گردان پشت صندوق مخفی می شد و عروسک ها را که گاه نزدیک به ۱۲۰ عروسک بود، با نخ یا یال های نازک تکان می داد. دو نوازنده جلوی خیمه می نشستند که یکی کمانچه می نواخت و یکی ضرب و با آواز داستان را می گفتند و گاه با عروسک ها هم گفت و گو می کردند.

ما امروزه از داستان های این نوع نمایش ها خیلی کم می دانیم و از نام های آن ها هم فقط معدودی باقی مانده است.

یکی از این نام ها که از بازی های مهم خیمه شب بازان امروز است نمایش "بارگاه سلیم خان" است که در آن نمایش گردان، که عروسک ها را حرکت می داد و "استاد" خواننده می شد با همکاری شاگردش به جای عروسک ها حرف می زدند و آواز می خواندند.

برای این کار سوتکی به اسم "صفیر" در دهان می گذاشتند تا صدا زیر و نازک شود. یک نوازنده ای اصلی که ضرب یا تار یا کمانچه می نواخت، بدی صحنه می نشست و می گفت و می خواند و با عروسک ها گفت و گو می کرد. این آدم را "مرشد" می خواندند. خیمه شب بازی عموماً به صورت بداهه پردازی ارائه می شد و سیر و پیشرفت داستان بر اساس قراردادهایی بود که استاد و مرشد قبلاً بین خود می گذاشتند.

هدف از بازی سرگرم کردن تماشاگران بود و مرشد که هنگام اجرا پیش برنده ای داستان بود به نسبت استقبال تماشاچیان بازی را کوتاه تر یا بلندتر از مدت معمول می کرد.

در واقع مرشد بود که عروسک‌ها را به حرف می‌آورد و استاد بود که از زبان عروسک‌ها پاسخ می‌گفت و ادامه می‌داد. مرشد آدم‌های بازی را به‌طور غیرمستقیم معرفی می‌کرد و در غم و شادی با آن‌ها همدرد می‌شد و گاه چاره‌ی درد می‌کرد.

صدای نازک عروسک‌ها اغلب مفهوم نبود و برای فهماندنش به تماشاگر کم‌کم سستی شد که مرشد قبل از پاسخ گفتن به عروسک، یک بار حرف او را با لحن استفهام بازگو کند، که این نوع ممتازی در گفت‌وگوی صحنه‌ای است.

اشخاص مهم بازی هم عبارت بودند از: پهلوان کچل - پهلوان پنبه‌ای که تنها در برابر ضعفا صاحب شجاعت مزاحکی است.

عروس - که هم خجالتی را هم بُر مدح‌است. مادر زن - که لجوج و از خود راضی است. ملا. دو جور سیاه - که یکی ترکر باره و وفاداری است و یکی گاه به صورت دیو پدیدار می‌شود. جاروکش‌ها، غولکش‌ها - که هر دو مطربند و شیرین‌کار. طبق‌کش - که جهیزیه‌ی عروس را حمل می‌کند. وروره‌ی جادو - که پیرزنی وردخوان و طلسم‌بند و بدقلب است. دیو چهارشاخ و آدو - دو صورت - که هر دو موزی و بی‌رحم‌اند.

دختر شاه پریان - که نمونه‌ی لطف و زیبایی است و دختر بریاه‌ای قهرمان و بالاخره سیاه - که غالباً با اسم‌هایی چون یاقوت یا مبارک خوانده می‌شود و با صراحت و طنز و شیطنتی ظریف، محور اصلی وقایع خنده‌آور است. مبارک همچون برادران عروسکی‌اش پانچ، کاپسرل، قره‌گز، پتروشکا، ... نماینده محرومان جامعه است و از حقوق آنان دفاع می‌کند و بر ظالمان می‌تازد. در این نمایش جدا از سرگرمی‌های مختلف نیکی و بدی در مقابل یک‌دیگر می‌ایستند. نیکی پاس داشته می‌شود و بدی نهی می‌شود. آن‌که در راه برقراری نیکی می‌کوشد "مبارک" است.

نمایش‌خانه‌ی شناخته شده و رسمی این بازی قهوه‌خانه‌ها بود، که روزگاری محل نشست و برخاست مردمی از طبقه‌های گوناگون بود. ضربه‌ی مهم به این نمایش‌ها زمانی بود که در اثر غلبه‌ی روال‌های تازه، قهوه‌خانه‌ها به تدریج شور و زندگی خود را از دست داد و از رونق افتاد و بازیگران خیمه‌شب بازی نیز پراکنده شدند.

شکل اجرایی خاص، بازگویی حوادث جاری جامعه و بداهه‌پردازی در بیان و عمل، خیمه‌شب بازی را به صورت شادترین و مردمی‌ترین نمایش عروسکی ایران در آورده است. نمایشی برای همگان، کودکان و بزرگسالان.

در این راستا کارند این کتاب سعی کرده با توجه به دانش و تجربیات خود، مطالبی را ارائه کنند که فهم آن برای همه خوانندگان این اثر از جمله: دانشجویان، مدیران و مدیران سازمان‌ها آسان باشد. مخاطبان اصلی این کتاب دانشجویان رشته‌های مدیریت، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، مدیریت اسناد و سایر رشته‌های علوم انسانی می‌باشد.

در خاتمه مولف اذعان دارند که علی‌رغم تلاش‌هایی که برای تألیف این کتاب صورت گرفته، کاری عاری از عیب و نقص نیست. لذا از کیه اساتید، خوانندگان، دانشجویان صادقانه انتظار می‌رود که با اظهار نظرها و انتقادات سازنده خود ما را در جهت بهتر نمودن ویرایش و چاپ بعدی این کتاب کمک نمایند و مطالب اصلاحی و آماده خود را به پست الکترونیکی artmanarshia@gmail.com ارسال نماید.

با سپاس فراوان

حسین ربیعی

تابستان ۱۳۹۶